

WEB-KONTEKST JEDNE ZBIRKE

Marula Vujasinović

Jadranski zavod Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
marula@hazu.hr

Uvod

Fond knjižnice Jadranskoga zavoda sadrži velik broj knjiga, zbornika, časopisa i dokumentacije, a služi djelatnicima Zavoda kao jedan oblik informacijske infrastrukture u znanstvenoistraživačkom radu na projektima iz područja pomorskoga prava i međunarodnoga prava mora. Interdisciplinarne analize još uključuju teme iz radnoga i ekološkoga prava, komparativni i povijesni pristup, ekonomske aspekte problema. Od početnih 2 600 jedinica 1949. g. fond je došao i do 33 000 jedinica, ali se morao profilirati u jednu središnju pravno-pomorsku zbirku (oko 20 000) i ostatak građe (pretežno pasivan, u nekim dijelovima i zastarjeli ekonomsko-povijesni fond jadranske tematike). Unutar glavne, tematski specijalizirane zbirke postoje – gledajući prema vrsti fonda – zbirke knjiga, časopisa i novina, službene dokumentacije, ocjenskih radova, separata te neke pomoćne, referentne zbirke (enciklopedija, rječnika, adresa, kalendara događanja i sl.). Pretežno je riječ o analognoj, fizičkoj građi, najčešće tiskanim publikacijama, a primaran je tekst, eventualno slikovna građa (karte i fotografije).

Na formiranje i upravljanje takvom zbirkom utjecala je usko stručna djelatnost matične institucije. Jadranski je institut od osnutka (1945. – 1946. g.) u okviru Akademije imao niz važnih zadataka: pripremanje Mirovnoga ugovora s Italijom i njezino razgraničenje s Hrvatskom na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1947. g., istraživanje jadranske problematike u okviru rada Komisije za pomorsku terminologiju i uredništva Pomorskoga leksikona, Komisije za pomorsko pravo, a u početku su u sklopu Instituta bila i tri pomorska muzeja. Reorganizani (1960.) i specijalizirani Zavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva (1974. – 1992.) postao je važnim znanstvenim centrom i nezaobilaznom savjetodavnom ustanovom državnim institucijama s timom najboljih stručnjaka. Važna je uloga, iako na mnogo užem znanstvenom području, zadržana i danas u radu Jadranskoga zavoda (1992.) (dalje: JZ), o čemu mogu svjedočiti rezultati nekoliko višegodišnjih projekata i kontinuirano izdavanje znanstveno-stručnoga časopisa *Poredbeno pomorsko pravo = Comparative Maritime Law*.

Za građu se brine specijalna solo-knjižnica u sastavu mreže Akademijinih knjižnica, a to znači da jedna zaposlena odgovorna osoba ima određenih ograničenja u radu, ali ipak pronalazi poticaj za praćenje područja informacijskih znanosti i razvoja tehnologije te za kreativan pristup upravljanju zbirkom i komuniciranju s korisnicima. Ciljanu skupinu korisnika, sudionika komunikacije, čine ponajprije djelatnici Zavoda.

vanjski suradnici na projektima, studenti i doktorandi pravnih i pomorskih fakulteta te svi zainteresirani u zemlji i širom svijeta koji prate taj informacijski prostor.

Podatci, informacije i kontekst

Definicije podataka i informacija mogu biti potrebne za različite svrhe, a ovdje će se tome pristupiti s gledišta interakcije jedne knjižnične i dokumentacijske zbirke s korisnicima.

Svaki podatak o autoru, naslovu, izdanju i ostalim elementima stručne obrade možemo promatrati kao jednu malu točku koja, povezana na određeni način s drugima, može na kraju činiti kvalitetnu sliku (veće ili manje rezolucije). Relevantne koordinate (adrese, identiteti) tih točaka i načini njihova povezivanja stvaraju cjelinu – informaciju određenoga značenja – koja prenosi određenu poruku. Ona se dalje može spajati s drugim cjelinama/informacijama/porukama. Sveukupnost tih jedinica i njihovih odnosa čini smislenu strukturu, a njezina je svrha – komuniciranje. Situacije i okolnosti u kojima se odvija komunikacija čine kontekst (okruženje, okvir) koji dodaje vrijednost posredovanim značenjskim jedinicama i može povratno utjecati na eventualne promjene na (početnim i dodanim) podacima. Spoznaja postojanja pojedinačnih podataka¹, spoznaja određenoga modela kreiranja informacija, svih uvjeta i odnosa među jedinicama koje čine strukturu te uočavanje javnih obrazaca i činitelja koji mogu utjecati na procese preduvjeti su za uspješnu komunikaciju i razmjenu znanja.

Web-prostor vrlo je pogodan za suvremenu komunikaciju informacijama, s praktično postavljenim pravilima i protokolima prijenosa, a omogućuje veliku propusnost u komunikacijskim kanalima. Kvaliteta (rezolucija slike) virtualne stvarnosti koja je i produkt – ali i okvir – informatičkoga povezivanja ovisi o dobro razrađenoj koncepciji i viziji informacijskoga dijaloga čiji smo sudionici.

Web 1.0 kao kontekst ponudio je zanimljivu priču o postojanju različitih, do tada nepoznatih mjesta gdje su nas čekali ljudi, stvari i događaji. Poenta je bila: predstaviti sebe i svoje sadržaje (dokumente), po mogućnosti na jednome mjestu, s jednakovrijednim poveznicama na sve izvore; a posjetitelji su samo konzumenti ponuđenih sadržaja. Tako se i knjižnica JZ-a, još 1997., predstavila na internetu informacijama grupiranima u desetak tema. Nekoliko je linkova upućivalo na sastav knjižnične građe.

Online katalog zbirke Jadranskoga zavoda: jučer, danas i sutra

Organizirana zbirka mora na određeni način komunicirati s korisnicima, a među prvim je alatima i e-katalog. Svaka se jedinica popisuje i opisuje te prema zadanim,

¹ U novim bi konceptualnim semantičkim modelima to bili entiteti, za koje je važan odnos: subjekt – predikat – objekt.

standardiziranim elementima/kriterijima uključuje u strukturu kataloga i mora zadovoljiti temeljni cilj – da bude pronađena u svrhu korištenja.

Zbirka se može promatrati kao dinamična, „živa” struktura, što podrazumijeva njezin nastanak, razvoj, komunikaciju i, eventualno, nestanak. Početak naše zbirke datira u predinformatičko doba, a razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije unio je nove medije, ali i nove unutrašnje strukture – potrebe za novim konceptualnim rješenjima u opisu i mogućnostima pristupa grafi. Online katalog zbirke JZ-a pojavio se 2000. g. i od početka se nastojalo da on ne bude samo obična digitalna kopija listića. No želje su bile ograničene dostupnim programskim rješenjima, pa se nastojalo iskoristiti neke mogućnosti Web 1.0 konteksta. Jedna je od njih bila hijerarhijska i hiperlink struktura opisa, pogodna za potanku analitičku i sadržajnu obradu. Osnovni (kataložno-bibliografski) zapisi dopunjeni su sažetcima članaka, upisivano je više (slobodno oblikovanih) predmetnih odrednica koje su bile organizirane u posebnom pojmovniku; dokumentacija (propisi i međunarodni instrumenti) je zahtijevala podatke o datumima (potpisivanja i stupanja na snagu), a bitne su bile i veze na eventualne dopune i izmjene službenih dokumenata te URL-ovi potpunih tekstova (npr. u Narodnim novinama). Dodavane su i ostale moguće veze: objavljeni prikazi uz obrađene knjige u fondu i drugo. Postojeća UNIMARC-polja u web-verziji ISIS-programa za obradu nisu uvijek zadovoljavala potrebe međusobnih povezivanja zapisa.

Posebna je pozornost posvećena časopisu Poredbeno pomorsko pravo, za koji već postoji online pretplata; za korisnike je pronađeno povoljno rješenje s potpunim tekstovima na portalu Hrčak, a za uvjet evaluacije MZOS-a u bazi Academic Search Complete (EBSCO).

Početno sučelje našega kataloga s linearnom navigacijom u abecednom pregledavanju – odvojeno: autora, naslova i predmetnica – naknadno je, paralelnim prikazom, upotpunjeno novim WebPAC rješenjem²: slobodnim upisom pojma i pretraživanjem po (zadanim) kategorijama uz mogućnost kombiniranja, što se moglo okarakterizirati kao barem jedna dimenzija više. Taj je pristup bliži korisničkim željama, iako će tek s novim web-rješenjima biti optimalan³. Web 2.0 mnogo je primjereniji, fleksibilniji, dinamičniji sustav za komunikaciju, koji može poboljšati postojeća pretraživanja i donijeti nove mogućnosti pretraživanja sadržaja, relevantnije izlazne odgovore, rangirane rezultatima, prema profilima korisnika.

Web 2.0 nudi tri dimenzije: tehnološku, strukturnu te sociološku „os”. Shvaćen kao platforma za implementaciju aplikacija, unosi mnogo praktičnih rješenja za knjižnične usluge; zatim otvorenost, suradništvo, društvenost; korisnici su jednako važni kao i sadržaj. Mogu se osjećati mnogo važnijima s pomoću interakcije – npr. komentarima, a mogu aktivno sudjelovati u kreiranju nekih izvora (primjerice, dopunjavanjem deziderata, upozoravanjem na neka nova vrijedna izdanja). Ako nema dovolj-

² Vidi: <http://www.hazu.hr/jzavod/2kataloga.htm> [citirano: 2012-01-27].

³ Budući da se još čeka zajedničko programsko rješenje za knjižnično poslovanje za sve Akademijine knjižnice, zasad još postoje razlike u potpunosti prikaza opisane jedinice, jer nisu jednako riješene obje opcije. Naime, u prikazu listića prilikom *browsinga* nije vidljiv URL potpunoga teksta.

no aktivnih korisnika – suradnika, tada se ni prednosti Web 2.0 aplikacija ne mogu ostvariti u punom opsegu. Aktivnost se može pratiti na temelju (besplatnih i komercijalnih) korisničkih računa. U primjeru zbirke to može biti kontrolirani pristup određenom korpusu tekstova⁴. Na neki je način to i diseminacija informacija ciljanoj skupini korisnika.

U knjižnici JZ-a u tijeku je implementacija aplikacije Joomla! (probne stranice još se ispituju), koja će biti korak naprijed u komuniciranju sa znanstvenom, ali i širom javnosti. Nadamo se da će promišljena koncepcija poslovanja i razvoja novih web-usluga privući neke nove, mlade akademske građane i potaknuti ih da se zainteresiraju za naša znanstvena istraživanja, ili čak i dio populacije koji se dosad nije susretao s takvim pravnim temama, na malo drugačiji način⁵. Možda se nadu i priloži stručne knjižničarske javnosti.

Ako uspoređujemo publikacije u našoj knjižničnoj zbirci s, primjerice, muzejskim predmetom iz neke zbirke, gdje je virtualna stvarnost samo njegova zamjena pa sve mogućnosti trodimenzionalnoga prikazivanja tek pomažu korisnikovo predodžbi o izlošku, a podatak mu je, primjerice, o lokaciji u kojoj je predmet nastao i pronađen vrlo vrijedan za razumijevanje, možemo reći da za publikacije u našoj knjižničnoj zbirci takav problem ne postoji – medij izvornika manje je važan. Pri prenošenju u druge medije (digitalizacijom) gubitka za tekst gotovo i nema, a potrebna usklađivanja s fizičkim izvornikom rješavaju se ispravnim izborom programskih rješenja i formata za prikaz. Kraći je put kod izvorno digitalnih tekstova koji zahtijevaju samo pravilnu obradu i označavanje.

Budući da je najvažniji cilj zbirke njezina komunikacija, potrebno je posvetiti pozornost maksimalnoj iskorištenosti, što se mjeri u relevantnim odgovorima, rezultatima pretraživanja.

Tome pridonose razrađeni sustavi identificiranja i (meta)označivanja koji, postupno, klasičnu hijerarhijsku strukturu zamjenjuju semantičkom (usp. FRBR⁶).

Ostali oblici komuniciranja zbirke s korisnicima

Sloboda podataka, koja se ističe u Web 2.0 kontekstu, promatra se i u smislu lakše i brže razmjene prikladnim formatima. Jednu mogućnost nude i specijalizirani kanali za pobiranje sadržaja – RSS. Taj nam modul također stoji na raspolaganju u okviru Joomla! platforme i zato treba još bolje organizirati funkcioniranje zbirke. Podrškom Web 2.0 usluga korisnicima moguće je graditi vlastitu zbirku koja može, s

⁴ Takav pristup ima, na primjer, i baza IMODOCS Međunarodne pomorske organizacije: <http://docs.imo.org> . odnosno,

<https://webaccounts.imo.org/Common/WebLogin.aspx?ReturnUrl=%2f> [citirano: 2012-01-23].

⁵ Za uključivanje na Facebook, Twitter ili koji drugi servis bilo bi poželjno imati u knjižnici još kojeg zaposlenika.

⁶ = Functional Requirements for Bibliographic Record

jedne strane, biti pokazateljem „popularnosti” nekog izvora, iako treba posvetiti pozornost kompetentnosti kreatora zbirke. Primjenom spomenutih RSS-sadržaja i posebne aplikacije koja omogućuje pretplatu na njih moguće je analizirati i ponašanje korisnika, njihove afinitete te se tako – boljom organizacijom zbirke – prilagođavati. S druge strane, pri razmjeni određenih podataka može doći i do nesporazuma izazvanoga označivanjem podataka. Ako neki podatak nije jednoznačno identificiran, u protokolu pretraživanja mogao bi ostati neprepoznat. U našoj zbirci primjeri mogu biti nazivi „Bakar” ili „Zadar” – što se može odnositi na morsku luku ili ime Miha Pracata, hrvatskoga pomorca iz 17. st., ali i na nazive brodova (koji su kod nas uvršteni među korporativne subjekte).

Upravljanje vlastitim zbirkama uvelike olakšava Zotero⁷, program Mozilla Firefoxa koji jednostavno surađuje s kreatorom zbirke i nudi mu, uz proizvodnju i uređivanje novih tekstova, i generiranje citata korištenih izvora prema izabranom stilu. Omogućuje mu i da RDF-formatom uspješno poseže za svojim dokumentima i s drugoga računala koristeći se drugim pretraživačima, a lako preuzima/prevodi i ostale setove metapodataka (DC, MARC i dr)⁸.

U svezi s pomoćnim informacijskim uslugama u Web 1.0 kontekstu valja reći: da je korisniku uz naš katalog bila ponuđena pomoć, odnosno objašnjenje postupka pretraživanja, kratke brošure i adresa e-pošte za eventualna dodatna pitanja. Prijelazom na Web 2.0 u planu su prikladniji načini promicanja informacijske pismenosti – na primjer ponudom različitih edukativnih sadržaja (oblikovanjem wikija⁹, webinarima i sl.). Oni mogu pomoći i u stručnim raspravama među etabliranim znanstvenicima¹⁰.

Moguće je i dodati anketu s rezultatima u realnom vremenu – na primjer: Jeste li uspjeli pronaći odgovarajuće dokumente? i komentare o tome što treba promijeniti – a to može pomoći kreatoru i voditelju informacijskih resursa da usavrši ponudu.

Različite statistike u istraživanju posjećenosti (StatCounter¹¹), tehničkih karakteristika servera i veze i drugih kvaliteta komunikacije mogu biti početni podatci pri stvaranju strategije razvoja neke Web 2.0 usluge, a s vremenom će biti i pokazatelji kontinuiranoga priljeva (ili neodaziva) korisnika.

⁷ Zotero : Building Libraries and Bibliographies. Instructional Services at KU Libraries [citirano: 2011-11-17]. Dostupno na: <http://www.techdocs.ku.edu/docs/zotero.pdf>

⁸ Zotero documentation : exposing your metadata [citirano: 2012-01-10]. Dostupno na: http://www.zotero.org/support/dev/exposing_metadata

⁹ Primjer bi mogao biti vodič (u stilu anotirane bibliografije, ali i šire) za istraživanje nekih dugotrajnih tema, npr. vađenje olupina brodova ili onečišćenje morskoga okoliša; moguće i pomorsko-pravni tezaursus.

¹⁰ Na tim je idejama koncipirana i web-ponuda Hrvatskoga društva za pomorsko pravo (www.hdpp.hr), no ona još nije zaživjela u punom opsegu.

¹¹ Vidi: <http://statcounter.com> Zasad je, nedavno, aktiviran na stranicama knjižnice JZ-a i na jednom od sučelja online kataloga (*browsing*), no to će se uskoro prilagoditi novoj stranici na Joomla! platformi.

Zanimljiv je pomoćni program i automatizirano prikazivanje nekoliko zadnjih obrađenih jedinica – što djelomično zamjenjuje biltene prinova.

Budući da je (uglavnom) korisnikov krajnji cilj pretraživanja kataloga doći i do same tražene publikacije, potpunoga teksta, za izvorno digitalne i za digitalizirane tekstove može se pronaći poveznica u digitalnom repozitoriju, a za ostalu, fizičku građu u fondu moguće je ponuditi online rezerviranje određenoga naslova i dogovor oko posuđivanja.

Održavanju razine zainteresiranosti korisnika knjižnica može pridonijeti vrlo ažurnim informacijama o zbirci i u zbirci sa zanimljivostima koje prate neke teme zastupljene u naslovima u zbirci i slično. Tako interakcija sadržaja i korisnika podiže vrijednost usluge.

Dopuna zbirci može biti dodatna kategorija tekstova. Zanimljivosti iz medija, gdje se može pronaći i izbor relevantnih radioemisija, čak i priloga s YouTubea, koji su u svezi s intervjuima s određenim autorima, prikazi i predstavljanje nekih knjiga, stručna obrada nekog pitanja iz pomorskoga prava ili međunarodnoga prava mora i dr. Dosad je na programima Hrvatskoga radija zabilježeno nekoliko vrijednih priloga¹².

Umjesto zaključka

Uskoro se nadamo uvrštavanju među aktivne suradnike na projektu digitalnoga repozitorija HAZU-a¹³, uključenoga u projekt Ministarstva kulture RH o kulturnoj baštini¹⁴ kao priloga Europeani. U tijeku je selekcija i izbor građe koji će biti ponuđen. Zamišljen je slobodan pristup, a za neke dijelove zbirke uz određene uvjete pristupa.

Budući da je profil institucije i sadržaj obuhvaćene građe namijenjen isključivo potrebama znanstvenoistraživačkoga rada, procjena kvalitete zbirke i njezine komunikacije zasad nije mjerljiva parametrima iz komercijalnoga sektora.

Zbirka može biti dijelom jednoga nacionalnog repozitorija, vrjednovana s pozicije dijela znanstvene infrastrukture, čija će potpunost i iskorištenost biti koordinirana, a polazište će biti nacionalni interesi i planovi razvoja pomorskoga prava u RH i pozicije države u okvirima međunarodnoga prava mora.

¹² Poštujući autorska prava, ako emisija nije službeno nabavljena (kupljena), nije moguće dati .mp3 zapis same emisije, nego poveznicu na spomenuti naslov na stranicama Radio na zahtjev (www.rnz.hr).

¹³ Vidi: <http://www.arhivpro.hr>

¹⁴ Vidi: <http://kultura.hr/hr/Zbirke/Digitalna-zbirka-Knjiznice-HAZU>

LITERATURA

DIZBI HAZU [citirano: 2012-01-16]. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/index.php>.

Digitalna zbirka Knjižnice HAZU-Hrvatska kulturna baština-Nacionalni program digitalizacije [citirano: 2012-01-21]. Dostupno na: <http://kultura.hr/hr/Zbirke/Digitalna-zbirka-Knjižnice-HAZU>

HAZU-Jadranski zavod. Knjiznica-Katalog [citirano: 2012-01-27]. Dostupno na: www.hazu.hr/jzavod/2kataloga.htm.

Hrvatsko društvo za pomorsko pravo [citirano: 2012-01-30]. Dostupno na: <http://www.hdpp.hr>.

IMODOCS [citirano: 2012-01-20]. Dostupno na: <http://docs.imo.org>.

Radio na zahtjev [citirano: 2011-12-12]. Dostupno na: <http://www.rnz.hr>.

StatCounter [citirano: 2012-01-18]. Dostupno na: <http://statcounter.com>.

Zotero : building libraries and bibliographies. Instructional Services at KU Libraries [citirano: 2011-11-17]. Dostupno na: <http://www.techdocs.ku.edu/docs/zotero.pdf>

Zotero documentation: exposing your metadata [citirano: 2012-01-10]. Dostupno na: http://www.zotero.org/support/dev/exposing_metadata

15. seminar

ARHIVI, KNJIŽNICE, MUZEJI

*Mogućnosti suradnje
u okruženju globalne
informacijske infrastrukture*

ZBORNİK RADOVA

Uredili

Damir Hasenay i Maja Krtalić

Hrvatsko knjižničarsko društvo
Zagreb, 2012.